

ЕВРОПЕЙСКИЯТ АГРОБИЗНЕС И БЪЛГАРСКИТЕ РЕАЛНОСТИ

Веселин Бояджиев, Нели Веселинова

СУ “Св. Кл. Охридски“

Резюме

С членството на България в Европейския съюз започна голяма промяна в българския агробизнес, която продължава. Обект на изследване на настоящата разработка е приложението на европейските аграрни политики в България, а предметът е свързан с техния резултат. Основната цел на труда е да се докаже нуждата от модерна географска политика. Тя трябва да бъде свързана с политиките на Европейския съюз, но на първо място трябва да бъде подчинена на българските национални интереси. Във връзка с разработването на труда, част от използваните методи са системен анализ, синтез, сравнителен и други.

Основна посока на анализа е разминаването (изоставането) между европейския и българския агробизнес. Една от причините е коренно промененото географско положение на България при членството в Европейския съюз в сравнение с членството в бившия СИВ. Второто направление на анализа засяга разпадането на старото географско устройство на българския агробизнес и забавеното създаване на ново модерно устройство при актуалните условия. Голямо предизвикателство, което липсваше в миналото е обезлюдяването, новата география на потреблението (консумацията). Второто предизвикателство, което става все по-актуално е промяната в българската природа.

Голямо отстъпление с отрицателни икономически и социални последици има отказът от развитието на крайградското земеделие. С продължаващата концентрация на населението във все по-малко на брой големи градове, този проблем се изостря. Българският агробизнес не използва възможностите на районирането като главен географски метод.

Ключови думи: Агробизнес, България, райониране, аграрна политика

EUROPEAN AGRIBUSINESS AND BULGARIAN REALITIES

Veselin Boyadziev, Neli Veselinova

Sofia University „St. Kliment Ohridski“

Summary

Bulgaria's membership in the European Union led to a major change in Bulgarian agribusiness, which continues. The object of research of the present article is the application of the European agrarian policies in Bulgaria, and the subject is related to their result. The main goal of the work is to prove the need for a modern geographic policy. It must be related to the policies of the European Union, but first of all, it must be subordinated to the Bulgarian national interests. In connection with the development of the article, the methods that were used were systematic analysis, synthesis, comparative, and others.

The main direction of the analysis is the divergence (lag) between European and Bulgarian agribusiness. One of the reasons is the radically changed geographical position of Bulgaria upon

membership in the European Union compared to membership in the former CMEA. The second line of analysis concerns the disintegration of the old geographical structure of Bulgarian agribusiness and the delayed creation of a new modern structure under the current conditions. A big challenge that was missing in the past is depopulation, the new geography of consumption (consumption). The second challenge, which is becoming more and more relevant, is the change in the Bulgarian nature.

A major setback with negative economic and social consequences is the rejection of the development of suburban agriculture. With the continued concentration of population in fewer and fewer large cities, this problem is exacerbated. Bulgarian agribusiness does not use the possibilities of regionalization as the main geographical method.

Key words: Agribusiness, Bulgaria, regionalization, agrarian policy

Въведение

Измина повече от десетилетие от редовното членство на България в Европейския съюз. Това е достатъчен повод за сравнение и равностетка. Видимо няма промяна в преобладаващата обществена оценка за криза по целия хранителен цикъл. Според нас анализаторите, сред които няма географи, правят пропуски в анализите си и това пречи на създаването на българска аграрна политика, която да изведе страната от натрупаните негативи.

Ще изложим най-важните пропуски-причини, чието отчитане е разрешаване и условие за напредък.

Резултати и дискусия

1. Българските специалисти, политици и управленци не си дадоха, а не си дават сметка и днес колко много е загубила България при членството ни в бившия Съвет за икономическа взаимопомощ (СИВ), когато бяхме най-южната страна-членка. Страната трябваше да се развие по подобие на нефтено-газовите държави от Близкия изток. Но не го направи.

2. В ЕС ние нямаме никакво сравнително географско предимство освен близостта до потребителските пазари на страните от Африка и Близкия изток. Надеждите да организираме като посредници общуването с Русия и другите държави от бившия Съветски съюз не се оправдаха. Напротив, загубихме големия руски пазар, където имахме традиции.

3. Желанието за членство в ЕС не бе съпроводено с неговото подробно изучаване. Така ние излъгахме бъдещите ни съюзници, че сме готови за новата конкурентна среда, а по политически причини те се направиха, че ни вярват. Ситуацията в агробизнеса в ЕС е коренно различна. В миналото у нас агробизнесът работеше първо за износ на Запад, следваше като приоритет социалистическия лагер и на края идваше националния пазар. От агробизнеса се очакваше преди всичко западна валута за останалата икономика, огромната част от която работеше на дотации и на загуба. В ЕС има реална международна конкуренция и на първо място са националните пазари. От десетилетия има свръхпроизводство и се търсят пазари за излишъците. Внедрени са най-модерните технологии. Големият конкурент на световните пазари са САЩ.

4. Вместо след 1989 г. да надградим постигнатото в неуспешния опит за социалистически агробизнес в лицето на бившите АПК, ние ликвидирахме възможностите за крупно земеделие и индустриална преработка и търговия. В земеползването се върнахме до

Втората световна война като разпокъсаност на парцелите. Унищожена бе инфраструктура, която неминуемо ще бъде възстановена, но с години и много скъпо. Ще напомним, че в умерените ширини бяхме на първо място в света като поливахме 25.4% от обработваемата земя. На световните карти на консервната промишленост Горнотракийската низина се даваше за пример като концентрация на мощности. Страната бе световна сила при етеричните масла.

5. Какъв ЕС заварихме и от къде тръгнахме в редовното ни членство? Още през 1957 г. тогавашния Общ пазар вече сам задоволява нуждите си с малко изключение при царевицата. Техните страхове и нашите надежди, че при разпадането на колониалната система западните страни ще изпаднат в криза не се оправдаха. Напротив. В конкуренция със САЩ в западните страни бе извършен истински скок в технологично и организационно отношение. През 60-те години и насетне големият проблем там, а и до сега вече е свръхпроизводството, което с оглед инвестициите в научно-техническия прогрес не може да бъде спряно.

Предпродуктивисткото земеделие започна да се изживява на Запад още с Първата световна война. Втората световна война позволи на САЩ да разнесат примера с агробизнеса в Западна Европа и Австралия, а по-късно и другаде. През първите десетилетия след Втората световна война там се разгърна продуктивистката парадигма с индустриалното земеделие. Постиндустриалното общество си създаде и постпродуктивисткия агробизнес на излишъците и дори разхищението на храни. След опита административни и финансови инструменти за решаване на проблема с излишъците в ЕС се опита с т.н. зелена парадигма с надеждата за ниска социална цена на борбата с излишъците. Зеленият преход е законов повод за нови пътища към задържането на производството, още повече че увеличаването на населението в ЕС по естествен път почти спря. А научно-техническия прогрес не може да бъде спряно.

6. Къде сме ние? Дори голямото рушене и невиджаното разграбване на фондове да не беше приключило стана ясно, че предстои и раздробяване и технологично връщане назад с десетилетия. Из страната се срещаха впрягове от магаре и крава, ореше се с магарета, коне и катъри. Животните набързо се изклаха, а земята запустя. Разгърна са още повече домашният агробизнес, който за сравнение във Франция е изчезнал през Първата световна война! Разцвет на предпродуктивистката парадигма, на нестоковото натурално земеделие. Вървеше и натуралната размяна.

Днес не може да се даде едностранчива оценка на българския агробизнес, особено срещу всеобщото разбиране за криза. И до днес не може да се намери ясен електронен или хартиен текст с окончателния договор за приемането ни в ЕС. Да напомним, че при преговорите най-трудни бяха главите, които най-много засягат тази публикация: за земеделието и за регионалното развитие. Хем ставахме /уж/ редовен член, хем първите десет години бяха определяни като период за приспособяване. И наваксването трябваше да стане.....с по-малко субсидии за българите?! Добре, изминаха тези встъпителни 10 години, но дали нашите хора получават толкова субсидии, колкото уж равноправните им колеги, например в съседна Гърция. А там у нас от години се втъпява, че има някаква много тежка криза.

Да разгледаме географски трите ешелона на българския агробизнес накратко.

1. Земеделие. Води се политика на ликвидация на дворното и дребното земеделие. Земеделските преброявания нямат реална стойност и по-скоро прикриват растящите

различия между земеделците, които копаят социална криза. Благодарение на дребното земеделие у нас при рухването на социалистическата индустрия и търговия огромно количество хора не останаха на улицата, а получиха работа и прехрана. На практика политиката, започната още от Стамболийски за насърчаване на дребното земеделие и на комасацията на земята е спряна. Насърчава се едрото земеползване, прикрива се наличието на едри собственици и арендатори от международен ранг.

Земите в пояса над 400 - 500 м с нарастване на надморската височина пустеят.

Пред прекият излаз на пазара на дребните и „дворните“ производители се издигат всякакви пречки. Нямаме насърчаване на кооперативизма. Липсва регионална земеделска политика, липсва райониране, липсва крайградско земеделие и то при неவிждан дял на градското население в условията на силно намаляващото население. Програмата за развитие на т.н. селски райони няма локална и регионална стойност и само потвърждава горе написаното.

Земеделският пазар е зает от чуждестранни стоки, а официалните обяснения, че не можело да се подпомага родното земеделие е фалшиво и не отговаря на политиката в другите страни от ЕС.

2. Преработващата ни промишленост не работеше на загуба, но бе разрушена, а не надградена при новите обществени условия. Днес огромната част от печалбите се изнасят поради чуждата собственост. Малките предприятия с ликвидацията си подхраниха обезлюдяването и емиграцията. Възраждането им върви бавно и скъпо, държавата и общините не осигуряват инфраструктура.

Липсва координация и борсово разбирателство със земеделието. Редуват се години на излишък на суровина с такива на недостиг и налагащ се внос. Редица преработващи ешелони се изнесоха в съседни страни. Например слънчогледово олио Калиакра, произведено в Румъния? Защо нашата хранителна индустрия не гради икономически връзки като си осигури суровинна територия? Към тази липсваща регионална и локална политика държавата и общините имат ли отношение?

3. В миналото имахме гиганти като Булгартабак, Булгарплод, Родоп, Сердика, Булгарцвет. Те работеха на печалба. Приватизирахме ги като ги унищожихме. Наследниците им нямат техните възможности и международни позиции. Дори сме неконкурентни на вътрешния пазар. Днес търговията разполага с тържища на едро, които приповдигнато се наричат борси. Там си дават среща подкрепяното от националните правителства производство от съседните страни с нашето производство. Резултатите са известни. Липсват българските кооперации и търговски вериги, липсва насърчаващото национално законодателство с лъжовното обяснение, че ЕС не разрешава.

4. Голямо значение имат общинските пазари. Липсват крайградските крайноседмични пазари от рода на тези край Будапеща, Прага. С неизяснен статут са животинските пазари, там липсват задължителни ветеринарни предварителни прегледи.

Заклучение

Агробизнесът в старите страни-членки на ЕС и България определено се разминават поради нашето изоставане. В чужбина имаме национално свръхпроизводство и реално подпомагане, развива се кооперативното начало и големите комплексни вериги, търсят се пазари за излишъците, залага се на модерните селекции и технологии. Там са изминали предпродуктивистката, продуктивистката и постпродуктивистката парадигма. Развива се т.н.

териториален подход и зелената парадигма като се насърчава изоставянето на земеделска земя и се ограничава обемът на дотирането. Насърчава се дребното фермерство като част от руралната политика, насочена срещу обезлюдяването и като противовес на лансираната в миналото урбанизация.

У нас се срещат и четирите проявления на земеделието: предпродуктивистко, продуктивистко, постпродуктивистко, а законодателството на ЕС ни задължава да вкарваме и от зеленото земеделие, въпреки че не сме изпълнили предните парадигми.

В нашето земеделие географията е непозната, не се използва Селскостопанската академия. Липсва държавната и особено общинската овластена позиция. Общините само наблюдават, нямат компетентност, нямат и ресурси за намеса. Не е извършена реална категоризация на земеделските земи, обществото не подозира за замърсеността с тежки метали. Особено на Софийската котловина. Липсва крайградското земеделие и това оскъпява доставките. Обществената политика не може да изхрани населението и то продължава с примитивните домашни производства. Всеки опит да се посегне на тях, както бе с опита да се затворят официалните казани предизвиква плашещи властта отрицателни реакции. Държавата няма производствени и географски приоритети. България е изгубила международните си позиции, дори и при етеричните масла.

Литература

1. Бояджиев, В. (2013) Икономгеографските приоритети на българското земеделие. С. Парадигма
2. Петков, Л., Н. Вълчев (2003) Икономическа среда за агробизнес в България. С. Фонд Земеделие
3. Христович, Н. (2000) Програма САПАРД - предизвикателства пред българския агробизнес. Икономически живот: национален седмичник за стопанска политика и реклама, XXXV, 43, с. 1, 7
4. agrobusiness.bg (11.11.2023; 11:07)
5. Agri.bg (15.11.2023; 14:17)